

УДК 7.012:891.001

ПАРАНЬКО Н.П., НІКОЛАЄВА Т.В.
Київський національний університет технологій та дизайну

**ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ ФОРМИ
УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО КОСТЮМА НА
ОСНОВІ АНАЛІЗУ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ
ЕТНОГРАФА ДОМІНІКА ДЕ ЛЯ ФЛІЗА**

Мета. *Визначення особливостей побудови комплексу українського народного костюма в замальовках 19 століття, виконаних французом Домініком Де ля Флізом, для використання їх в проектуванні сучасних форм одягу.*

Методика. *В роботі використано літературно-аналітичний та історіографічний аналіз наукових праць по вивченню структури та особливостей формування комплексу українського народного костюма, його колориту, орнаментики та оздоблення.*

Результати. *Проведені дослідження дають можливість визначення найбільш яскравих композиційних ознак побудови комплексу українського народного костюма: форми, колористичної гами, художніх властивостей матеріалів, орнаменталізації та засобів оздоблення.*

Наукова новизна. *Вперше представлено поглиблений аналіз вивчення форм та комплексів українського народного костюма на основі дослідження творчої спадщини видатного дослідника української народної культури Домініка П'єра Де ля Фліза.*

Практична значимість. *Представлених результатів досліджень полягає у можливості використання отриманих композиційних характеристик українського народного костюма в проектуванні сучасних колекцій одягу.*

Ключові слова: *український народний костюм, дослідники, описи, регіональні комплекси, етнографічні особливості, композиційні характеристики.*

Вступ. Дослідженню питання композиційних властивостей комплексів народного костюма та різноманітності його декору було присвячено ряд наукових робіт: В.Г.Білозуба, В.Г.Заболотного, М.Т.Рильського, П.Одарченко, Г.Царинник, О.Пашак-Трач, Т.О.Ніколаєвої, О.Ю.Косминої, Т.Кара-Васильєвої, З.О.Васіної, Х.Вовка, Д.П.Крвавича, Г.Г.Стельмашука. Більш детально ці питання розглянуто в науковій праці В.Г.Білозуба, В.Г.Заболотного, М.Т.Рильського «Українське народне мистецтво – Вбрання», яка присвячена українському народному одягу 19-20 століття. При впорядкуванні цього альбому були широко використані експозиції і фонди: Київського державного музею українського мистецтва, Київського державного історичного музею, Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН України, Центральної експериментальної лабораторії Управління художніх промислів України, Центрального будинку народної творчості, Львівського державного музею українського мистецтва, Українського державного музею етнографії і художнього промислу АН України у м. Львові, Харківського державного історичного музею і Державного музею етнографії. Авторами підкреслюється, що важливе місце серед багатьох видів народної творчості посідає мистецтво вбрання. В ньому найяскравіше проявляється провідна властивість народного декоративного мистецтва - вміння народних майстрів за допомогою простих логічних засобів органічно поєднувати утилітарність і красу [1].

Постановка завдання. Окремі предмети народного вбрання різних регіонів України історично збереглися в основному з 17 - 18 століття. Однак, про цільний комплекс костюма

можна судити головним чином з описів і замальовок художників. Значний обсяг матеріалу по вивченню українського народного вбрання 19 століття дають малюнки з історичного рукопису доктора медицини, дослідника народної української культури та побуту Домініка Де ля Фліза [2]. Українське народне вбрання, яке пройшло великий шлях еволюції, при всіх спільних рисах відзначається великою різноманітністю за періодами та регіонами. В альбомі «Українське народне мистецтво – Вбрання» розглянуто специфічні риси народного вбрання п'яти регіонів України: Середнього Подніпров'я, Поділля, Полісся, Півдня України, Карпат і Прикарпаття. В цих районах в силу історичних, економічних і географічних причин існували різні комплекси народного вбрання. В альбомі представлено детальний опис комплексів народного костюма Середнього Подніпров'я та Лівобережжя, Поділля, Полісся, Галичини, Покуття, Буковини, гірських районів Карпат, Закарпаття. В комплекси вбрання входили: одяг, головні убори, взуття, оздоблення, зачіски. На характер народного одягу впливали господарські і географічні умови. Підкреслено, що загальний колорит вбрання, особливо на Лівобережжі, був світлий, білий, збагачений яскравими кольорами вовняних плахт, поясів, вінків, намист та стрічок. Наведено опис верхнього одягу не тільки жіночого, а й чоловічого. Схематично описується крій деяких елементів комплексу народного вбрання, наприклад, сорочки чи керсетки, є порівняльна характеристика крою по регіонах України. В альбомі представлений опис деяких технік вишивки: вирізування, мережка, гладь. Проте, недостатньо представлені колористична гама і орнаменти, які використовувались для оздоблення одягу, в тому числі свит. Альбом супроводжується замальовками вбрання, причому використовується декілька ескізів Домініка Де ля Фліза. Авторами альбому зроблено висновок, що творче використання національної художньої спадщини дає великі можливості, спонукає для творчої інтерпретації народних форм одягу та застосування народного орнаментального декору: узорного ткацтва, вишивки та аплікації на предметах сучасного одягу. Тому значний інтерес для вдосконалення історії українського народного костюма та використання його елементів в сучасному одязі представляє дослідження творчих надбань Домініка Де ля Фліза, висновки стосовно його творчих замальовок і записів та їх аналіз.

Результати досліджень. Національне самоствердження українського народу відбувається шляхом відтворення історичної пам'яті, розвитку літературної мови, організації освітніх інституцій, осередків та установ. Визначне місце в процесі національного відродження посідає образотворче та декоративно-прикладне мистецтво, почесне місце в складі якого займає український народний одяг. Український народний костюм - це науковий термін, який затвердився в мистецтвознавстві в результаті вивчення народного вбрання, як художньо-образної системи, на відміну від етнографії, де традиційне вбрання українців розглядається як джерело вивчення історії та культури українського народу. Сучасна костюмознавча наука, яка базується на попередньому досвіді фундаментальних досліджень, набирає якісно нової спрямованості, щоб відповідати сучасним культурологічним вимогам [3]. Досліджуючи народний костюм треба враховувати те, що він був витвором матеріальної культури, але завдяки своїй символічній завантаженості (колористиці, орнаменталізації), одяг виконував функції, властиві феномену духовної культури. Вперше різноманітність народного вбрання України середини 19 століття, зокрема Київщини, на основі своїх власних емпіричних спостережень, переконливо ствердив історично-достовірними фактами та зафіксував у малюнках зображення народних костюмів французький лікар і дослідник

Домінік П'єр Де ля Фліз. Його творча спадщина - унікальне явище в історії української і європейської науки та культури середини 19 століття. Дев'ять рукописних книг великого формату та обсягу (деякі з них - понад тисячу сторінок) містять етнографічний опис Київщини та Черкащини з великою кількістю географічних, медичних, біологічних, мистецтвознавчих, статистичних та інших відомостей – такий творчий доробок Де ля Фліза. Книги також ілюстровані оригінальними акварельними малюнками (здебільшого це замальовки селян в народному одязі). Де ля Фліз, за його словами, обійшов "весь простір Київської губернії" і прилеглих теренів [4]. А історія цих рукописів така: в 1851 році при Київському університеті була заснована Комісія для опису губерній Київської округи, що мала характер наукового товариства і займалася науковими дослідженнями центральних українських губерній - Київської, Чернігівської, Полтавської, Волинської і Подільської. У складі Комісії працювали відомі вчені Київського університету: М.Х.Бунге, П.Б.Павлов, В.Є.Шульгін, А.Л.Метлинський та культурні діячі Д.П.Журавський, М.А.Маркович. Де ля Фліз як лікар, що постійно відвідував села, був одним із перших серед тих, хто отримав програму для етнографічного опису Київської губернії і був обраний членом - співробітником Комісії. А вже в 1856 році Домінік П'єр Де ля Фліз надіслав до Комісії по опису губерній свій альбом «Медико-топографическое описание государственных имуществ Киевского учебного округа...». Після розгляду й рецензування в Комісії ця праця була визнана однією з найзмістовніших і Де ля Флізу офіційно оголосили подяку. Високо оцінив збиральницьку працю Де ля Фліза відомий мандрівник і природознавець, Президент Російського географічного товариства, а згодом Президент Академії наук Ф.П.Літке. Наукова діяльність Де ля Фліза та його унікальні альбоми були великим явищем в українській культурі. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.Грушевського НАН України спільно з іншими закладами вперше видав основні рукописні праці Де ля Фліза, передусім його альбоми, створені в Україні, які хоча й використовувалися дослідниками, але широкому загалу майже невідомі. Зокрема, дуже мало аналізувались замальовки народного одягу, взуття, головних уборів та прикрас.

Основною метою праць Де ля Фліза - доктора медицини - було зібрання матеріалів з «медичної географії» Київщини на предмет дослідження впливу навколишнього середовища на здоров'я людини. Однак, вирішуючи основне завдання, Де ля Фліз - спостережливий і освічений чужинець, для якого Україна стала другою батьківщиною - за своєю особистою ініціативою включив в об'єкт дослідження набагато ширше коло явищ. Він зробив унікальні акварельні замальовки природи, людей, українського народного костюма. Домінік був закоханий в українські пісні, українські танці. Його дивувало мистецтво створення українського костюма, його декорування, манера носіння, тому більшість його малюнків в альбомах - це замальовки одягу, взуття, прикрас, головних уборів і навіть візерунків на тканинах. Його достовірні відомості і багатий ілюстративний матеріал набувають в наш час величезного значення, оскільки вони з'явилися як наслідок безпосередніх спостережень, тобто засобом, найбільш виправданим у класичній і сучасній етнографії. Багато явищ культури та побуту з того часу (за 160 років) зникли або трансформувалися під впливом різних чинників, тому пізнавальне значення праць Де ля Фліза важко переоцінити. Унікальність альбомів Де ля Фліза полягає в тому, що він розглядав українців очима іноземця. Дійсно, можна припустити, що спостережливий чужинець міг побачити більше, ніж звикле око співвітчизника. На його замальовках одягу постають не схематичні фігури

людей, а живі динамічні постаті. Де ля Фліз руйнує класичний радянський образ типових представників українського народу: хлопця в червоних шароварах і дівчини в яскравій спідниці. З його замальовок на нас дивляться представники українського народу в різноплановому ошатному, цікавому за формами і декором одязі.

Можна з певністю стверджувати, що унікальна творчість Де ля Фліза і на сьогодні фактично залишається недослідженою. В науковий обіг введено лише кілька його ілюстрацій, які повторюються в різних виданнях, тоді як обсяг, наприклад, його першого альбому становить 1245 сторінок, в тому числі 297 малюнків. Цей багатий доробок вимагає ґрунтовного і всебічного аналізу істориків, етнографів, фольклористів, краєзнавців, мистецтвознавців. Спадщина Де ля Фліза може надихнути на творчі ідеї багатьох дизайнерів. Це дуже цікавий матеріал з історії українського костюма, адже малюнки Де ля Фліза, зняті з натури, дають можливість уявити різноманітність видів та форм українського народного одягу Наддніпрянщини і Полісся (сорочки, свити, коужухи, юпки, головні убори, взуття, прикраси), пропорційне співвідношення елементів одягу, крій, колорит, оздоблення, способи носіння. Домінік Де ля Фліз звернув увагу на регіональні відмінності костюма, описав святкове і буденне вбрання, одяг різних вікових і соціальних груп, сезонний одяг, особливості вбрання мешканців окремих сіл. Відсутність опису багатьох різновидів одягу автор компенсує своїми унікальними замальовками, зробленими в своєрідній манері. Народне вбрання в історії розвитку культури не є чимось застиглим, раз і назавжди встановленим. Складний комплекс одягу, взуття та прикрас, який називається українським народним вбранням, створювався протягом століть. Історія одягу поділяється на 3 етапи: найдавніший, коли постать огортали прямокутним, спеціально витканим шматком тканини; другий - коли одяг вже шили з прямокутних шматків тканини, з'єднаних яким-небудь швом; і третій - коли одяг шили з тканини, покрової за формами людської фігури. В українському народному вбранні є поєднання цих трьох форм. Першій формі відповідають основні типи поясного одягу - запаска, плахта, обгортка. Друга форма – сорочки, скроєні з прямокутних шматків тканини. А з 19 століття в Україні вже широко використовується одяг, скроєний за формами фігури людини – свита, юпка, керсетка [2]. До складників комплексів жіночого вбрання Київської губернії за матеріалами, представленими Де ля Флізом, входить натільний одяг (сорочка), поясний (стегновий) одяг (запаска, дерга, плахта, андарак, фартух), верхній одяг (свита, юпка), верхній зимовий одяг (кожух, кожушанка). Доповнення до костюму – це пояс, взуття, головні убори, прикраси. Декоративні акценти вбрання - пояс, шийні прикраси, вишивка на сорочках, вишиті або ткані плахти і запаски - узгоджувалися з усіма складовими частинами костюма, головними уборами, зачісками, взуттям - і створювали єдиний композиційний ансамбль, який називався строем або вбранням чи шатами. Розглядаючи зображення українок середини 19 століття на замальовках Де ля Фліза - перше, що бачиш - це різнопланові свити здебільшого світлого кольору з яскравою орнаменталією та різнокольорові юпки «з перчиками» різної довжини. У Де ля Фліза всі свити мають комір - відкладний костюмний або шальовий (рис. 1- 4). В попередніх дослідженнях вбрання Київщини здебільшого описують свити з круглим вирізом. В рукописі Де ля Фліза відзначено, що «жінки звичайно одягнені у довгі свитки з товстого білого, зрідка коричневого або сірого сукна, яке виробляють самі з овечої вовни. За місцевим звичаєм вони прикрашені блакитною або чорною стрічкою. У Київському повіті та в товариствах Петропавлів, Обухів і Фастів жінки носять юпки із світло-зеленого сукна, поцятковані

маленькими пучечками червоної вовни, цей одяг сягає аж до колін, а от в околицях Києва ці юпки шують із гарного, яскравих кольорів ситцю».

Мешканці Благовістивського товариства

Рис.1

Мешканці Обухівського товариства

Рис.2

Мешканці Петро-Налівського товариства

Рис.3

Мешканці Білогородського товариства

Рис.4

Народний український костюм середини 19 ст. в замальовках Де ля Фліза

З рукописів Де ля Фліза випливає, що чоловічі свити були пошиті з товстого темно-коричневого, подекуди сірого або білого сукна з вовни власних овець. Свити досить добре захищають від негоди, широкі, переважно довгі, позаду мають каптур з двома розрізами спереду для очей, яким вкривають голову та обличчя, щоб захиститися від дощу й вітру. Під час подорожі каптур іноді служив торбою, в яку вкладали хліб. Свита не має гудзиків, її підперезують поясом з вовняної червоної тканини, пофарбованою місцевою кошінеллю. Пояси бувають також зелені, сині, жовті й різнокольорові, іноді прикрашені тканим орнаментом.

Висновки. Проведені дослідження знайомлять з багатим творчим здобутком дослідника українського народного побуту Домініка Де ля Фліза, зокрема з його матеріалами по вивченню комплексів народного костюма. Матеріал висвітлюється вперше з точки зору пошуку можливостей використання художньо-композиційних елементів українського народного костюма в проектуванні сучасних моделей одягу.

Список використаних джерел.

1. Антонович Є.А., Захарчук-Чугай Р.В., Станкевич М.Є. Декоративно-прикладне мистецтво. – Львів: Світ, 1993.
2. Білозуб В.Г., Заболотний В. Г., Рильський М.Т. Українське народне мистецтво - Вбрання - К.: Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1961.- 8с.
3. Васіна З.О. Український літопис вбрання. Т.2. – К.: Мистецтво, 2006.–13с.
4. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С.Грушевського НАН України, Інститут рукопису Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. Альбоми Де ля Фліза у 2-томах.– К.: Поліграфкнига, 1999. –С.18,227-249
5. Де ля Фліз Д.П. Костюми селян Київської губернії. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://litopys.org.ua/deflise/flise02.htm>

References

1. Antonovych E.A., Zakharchuk-Chuhaj R.V. & Stankevych M.E. Dekoratyvno-prykladne mystetstvo. [Arts and Crafts]. Lviv: Svit, 1993.
2. Bilozub V.G., Zabolotny V.G. & Rylski M.T. Ukrayins'ke narodne mystetstvo vbrannya. [Ukrainian folk art of clothing]. K.: Derzhavne vydavnytstvo obrazotvorchoho mystetstva i muzychnoyi literatury URSR, 1961.
3. Vasina Z.O. Ukrayins'kyj litopys vbrannya. [Ukrainian chronicle of clothing]. T.2. K.: Mystetstvo, 2006.
4. Instytut ukrayins'koyi arheografii ta dzhereloznavstva im. M.S. Hrushevskoho NAN Ukrayiny, Instytut rukopysu Natsionalnoyi biblioteky Ukrayiny im. V.I. Vernads'koho. Albomy De la Flisa u 2-tomah. [De la Flise's albums in two tomes]. K.: Polihrafknyha, 1999.
5. De la Flis D.P. Kostumy selyan Kyuyivskoyi hubernii. [Costumes of the villagers of the Kyiv province]. [Elektronnyj resurs] /Rezhym dostupu: <http://litopys.org.ua/deflise/flise02.htm>

Рекомендовано до публікації : д.т.н., проф. Колосніченко М.В.

**ИССЛЕДОВАНИЕ СТРУКТУРЫ ФОРМЫ УКРАИНСКОГО НАРОДНОГО
КОСТЮМА НА ОСНОВЕ АНАЛИЗА ТВОРЧЕСКОГО НАСЛЕДИЯ
ЭТНОГРАФА ДОМИНИКА ДЕ ЛЯ ФЛИЗА**

ПАРАНЬКО Н.П., НИКОЛАЕВА Т.В.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Цель. Определение особенностей построения комплекса украинского народного костюма в зарисовках 19 века, выполненных французом Домиником Де ля Флизом, для использования их в проектировании современных форм одежды.

Методика. В работе использованы литературно-аналитический и историографический анализ научных работ по изучению структуры и особенностей формирования комплекса украинского народного костюма, его колорита, орнаментальности и отделки.

Результаты. Проведенные исследования дают возможность определения наиболее ярких композиционных признаков построения комплекса украинского народного костюма: формы, колористической гаммы, художественных свойств материалов, орнаментальности и средств отделки.

Научная новизна. Впервые представлен глубокий анализ изучения форм и комплексов украинского народного костюма на основе исследования творческого наследия выдающегося исследователя украинской народной культуры Доминика Пьера Де ля Флиза.

Практическое значение. Результатов исследований заключается в возможности использования полученных композиционных характеристик украинского народного костюма в проектировании современных коллекций одежды.

Ключевые слова: *украинский народный костюм, исследователи, описания, региональные комплексы, этнографические особенности, композиционные характеристики.*

RESEARCH OF THE FORM AND STRUCTURE OF THE UKRAINIAN NATIONAL COSTUME BASED ON THE ANALYSIS OF THE CREATIVE HERITAGE OF DOMINIQUE DE LA FLISE, AN ETNOGRAPHER

PARANKO N. P., NIKOLAEVA T. V.

Kyiv National University of Technologies and Design

Purpose. Definition of the constructional features of the complex of a 19-th century Ukrainian national costume, based on the sketches by a Frenchman, Dominique de la Flis, to be used in the design of modern clothes.

Methodology. The research uses literary-analytical and historical analysis of the scientific studies about the structure and formation of complex features of the Ukrainian national costume, its color, ornaments and decoration.

Findings. Conducted research allows to identify the most striking compositional features of the complex of a Ukrainian national costume: form, color, artistic characteristics of the material, ornaments and decoration methods.

Originality. For the first time a detailed analysis is introduced about the study of forms and components of the complex of a Ukrainian national costume, based on a research of the creative heritage of a prominent Ukrainian folk culture researcher, Dominique Pierre de la Flise.

The practical value. Of the current research is the possibility of using the discovered compositional characteristics of the complex of a Ukrainian national costume in the design of modern clothing collections.

Keywords: *Ukrainian national costume, researchers, description, regional complexes, ethnographic peculiarities, compositional characteristics.*